

KANAATLER, TAVIR ALIŞLAR VE ANKET EVRENİNİN BELİRTİLMESİ

Prof. Dr. Oğuz Arı
Boğaziçi Üniversitesi

Kültür ya da harsın medeniyetten ayırd edilmesi, Ziya Gökalp'ın üzerinde durduğu bir problemdir. Kültürün maddî ve manevî unsurları vardır. Kültürün maddî unsurları medeniyet sözcüğü ile kısmen açıklanabilir. Her türlü bilimsel ve teknolojik gelişme aynı zamanda medeniyette gelişmedir. Öte yandan, teknolojik gelişme olmadan maddî gelişme olmaz. Gelişmekte olan teknoloji ekonomik gelişmeyi etkiler. Ekonomik gelişmeyi, üretim tarzında değişme ve ilerleme olarak tarif edersek teknolojinin ekonomik gelişmeyi etkilediğini görürüz. Ayrıca, medeniyet, erişilen bilim düzeyi ile ilgilidir. Belirli bir zamanda erişilen bilim düzeyi ise, teknolojik gelişmeden bağımsızdır. Teknoloji bilimden daha hızlı gelişmiş, fizik, kimya gibi bilim dallarında, bu gelişmeler arkadan izlenmiştir. Sonunda bilim de, teknolojiye egemen olacak biçimde gelişmiştir.

Kültürün maddî unsurları ve medeniyet kavramları birbirine benzemektedir. Ancak, kültürün maddî unsurları ve kültürün maddî unsurlarında gelişmeler, teknoloji ile açıklanabilir. Medeniyet kavramı daha kapsamlıdır ve teknolojiye ek olarak bilimsel gelişmeleri de içerir. Gelişmiş ve gelişen ülkeler arasındaki başlıca farklar da, medeniyet düzeyindeki gelişmelerden kaynaklanır.

Kültürün manevî unsurları ise, tavir alış (attitude) kanaatler (opinion) ve şuru içermektedir. Kanaatler istatistik uygu-

lamalarına açık kavramdır. Normal dağılım ve ortalama ölçükleri uygulanabilir. Devamsız ve geçicidir. Kanaatler belirli konularda kamu oyundaki dalgalanmaları incelerken yararlanılan kavramlardır. Tavrı alışlar daha süreklidir, daha yavaş değişir, her zaman açıklıkla belirtilmezler. Kişisel yüz ifadeleri ve işaretlerle açıklanırlar. Kişilerin kanaatlerine yön verirler. O bakımdan, mefküre ülkü ya da idealler, şuur tavrı alışlardır. Bununla beraber, tavrı alışlara da istatistik uygulanabilir. Kanaatlerle karşılaştırmalı olarak daha devamlı, yavaş değişen bir dağılım söz konusudur. Töreler çerçevesinde tavrı alışlar anlam kazanır. Töreler, kaideler, kurallar, toplumda uyuma yol açar. Uyum halinde, istatistik dağılımın türü değişir. Uyumun sosyal, hukukî kurallarla desteklenip mecburi tutulduğu durumlarda belirtilen tavrı alış ve kanaatler uyum yönünde olur; uyum ters J eğrisi ile belirlenir; % 75 çoğunluk kuralı kabul eder, azınlık kabul etmez. Bir kural söz konusu değilse uyum gene vardır, fakat oranı daha az, % 75 değil % 68 dolayındadır. Bu durumda kendilerine anket uygulanan kişiler, kanaatlerini açıkça, herhangi bir etki söz konusu olmadan açıklayabilirler. Bu takdirde, normal dağılım eğrisi ile tutarlı olarak % 68 dolayında uyum gene söz konusudur. Yani seçilen örnek grubun % 68'i, + J standard sapma ile ortalamasının etrafında dizilir, + 3 standard sapma geri kalanların dizilmesini sağlar. Normal eğrideki dağılım böylece ortaya çıkar, eğri de hiç bir zaman eksenine değmez. Normal dağılım eğrisi, dağılımı etkiler. Eğrinin, dolayısıyla dağılımını, niteliği, uyumun türünü belirler.

Buraya kadar kanaatlerin ve tavrı alışların istatistik kavramlarla açıklanabilirliği üzerinde durduk. Bize göre, tipik olayları da içine dahil edebileceğimiz % 68'in üstünde, % 75 dolayında çoğunluğun uyumu söz konusu olduğunda, normal dağılım'dan daha belirgin bir dağılım ve uyum noktasında toplanma söz konusudur. Aynı zamanda, normal dağılım yerine kurallara uyum söz konusudur. Bize göre, tipik olaylarla mecburi uyumun söz konusu olduğu durumlarda ortaya çıkan eğriler birbirine benzer, onu içine alan mecburi uyumdan söz edilmiştir. Bu durumda % 75 dolayında bir çoğunluk, belirtilen

durumu kabul eder. % 75 çoğunluğu içeren ters J eğrisi söz konusu olur (1). O bakımdan tipik, olay istatistik kavramları ile açıklanabilmekle beraber, normal dağılım eğrisi ile açıklanamaz. Nedeni, bu durumda anket için seçilen örnek grup-takilerin çoğunluğunun, belirli bir sosyal olayı, aslına uygun olarak en az inhirafla yansıtacak olanlar arasından seçilmiş olmasıdır. Ya da, belirli bir sosyal olay karşısında örnek grup-takilerin çoğunluğunun uyumlu gözükmesidir. Örnek grup, istatistiki anlamda, anket evrenini temsil edebilecek yeterlikte, evren ortalaması ile örnek grup ortalaması arasında, standard sapma üniteleri ile açıklanan, en az inhirafla durumu yansıtan gruptur.

Kanaat ve vaziyet alışların istatistik kavramları ile açıklanabilirliği üzerinde durduk. Sosyal olaylar, töreler kişileri bu yönde etkiler. Töre sosyolojik, tavır alış ise sosyal psikolojik bir kavramdır. Konu gündeme geldiğinde iki ayrı düzeyde yani sosyolojik ve psikolojik tahlil gerekir. Burada psikolojik tahlili bir tarafa bırakıp sosyolojik tanım üzerinde duracağız. Ziya Gökalp, törelerin kurallar gibi statik olmayıp dinamik süreçleri belirttiğini açıklamıştır (2). Buna karşı bir başka görüş, töreyi (tradition) tarımsal üretim düzeyine bağlı kalmış, gelişmekte olan toplumun belirleyicisi saymaktadır (3). Ziya Gökalp'e göre ise, töreli toplumlar, örneğin İngiltere, gelişmiş bir toplumdur, töreler yerine kurallara bağlı kalan Türkiye ise gelişmekte olan bir toplumdur. Problem sanayileşme çağında sosyolojik kavramların ayrı manalar almasından kaynaklanmaktadır.

Şimdi, örnek grup seçilirken evrenin belirtilmesinin gereği ve faydası üzerinde duralım. Anket uygulanırken kişiler, belirli bir evreni temsil etmek üzere seçilir, örnek grup böyle oluşur. Her örnek grup belirli tabakaları belirli bir oranda, o

- 1) Key, V. O. Public Opinion and American Democracy, N. Y. Knopf, 1961, s. 29.
- 2) Berkes, N. Turkish Nationalism and Western Civilization, Selected Essays of Ziya Gökalp, N. Y. Columbia University Press, 1969 s. 94.
- 3) Lerner, D. The Passing of Traditional Society - Modernizing the Middle East. N. Y. Free Press, 1958, s. 76.

tabakalar o evrende hangi oranda mevcut ise o oranda temsil eder. Örneğin, Büyük Ada'da anket uygulanacaksa, evren Büyük Ada ise, çeşitli gelir tabakaları o adada yaşadıkları oranda örnek grupta temsil edilirler. Böylece anket uygulayıcılar, örnek gruptaki bütün gelir tabakalarındaki kişilerle temas olanağı bulur, anket uygularlar. Böylece araştırmada, anketçiler açısından hars - medeniyet ayırımına gerek kalmaz. Hem medeniyeti götürülenlerle hem harsı yaşayanlarla anket yapılmış olur.

Evrenin belirtilmesinde gelir tabakalarının önemi üzerinde durduk. Ayrıca, evrende söz konusu olduğu oranda, cevap verenlerin sosyal geçmişini tesbitte yararlanılan, incelenen evrenin veya ankette üzerinde durulan problemin gereği-göre sorulacak standard sorular şunlardır :

Anket uygulanan kişinin : 1 - Yaşı, 2 - Cinsiyeti, 3 - Aile reisinin doğduğu ülke, 4 - Medenî hali, 5 - Eğitim derecesi, 6 - Dini, 7 - Siyasî tercihi, hangi partiye oy verdiği, 8 - Konut sahibi olup olmadığı, konut durumu, 9 - Sendika üyesi olup olmadığı, 10 - Askerlik durumu, 11 - Aylık kira bedeli, ev sahibi ise evinin aylık tahminî kirası, 12 - Irkı, rengi, 13 - Aile reisinin veya cevap verenin mesleği, 14 - İstihdam durumu, nerede çalıştığı, 15 - Toplam aile geliri, 16 - Otomobili olup olmadığı, 17 - Sosyo-ekonomik düzeyi, hangi tabakadan olduğu. Örneğin, zengin, üst orta tabaka, orta tabaka, fakir; bir sıralama düzeni oluşturabilir. Çiftçilerle ya da küçük çiftçilerle anket yapılırken, aynı bölgede yaşayan başka çiftçilerle karşılaştırılır. Evinin büyüklüğü, genel durumu, çiftlik binalarının sayısı, genel durumları, dönüm başına elde edilen ürünün değeri, sorulur. Köylülerle anket yapılırken de, ortalama yaşama düzeyleri, o bölgede yaşayan köylülerle karşılaştırmalı olarak tesbit edilir. Bundan sonra esas anket konusuna geçilir, sorular sorulur (4).

4) Parten, M. Surveys, Polls and Samples. N. Y. Harper, 1950 s. 169-170.

BİLECİK VE YÖRESİNDE HALK İNANÇLARI

Dr. Mehmet Yalvaç

Türk toplumunda çeşitli inanç ve davranışlarla karşı karşıya bulunmaktayız. Gündelik hayatta karşılaşılan bazı hareket ve sözler vardır. Biz bu çalışmamızda Bilecik ve yöresindeki gündelik hayatta karşılaştığımız inanç alanına giren hareket ve sözleri tesbit etmekle yetinmedik. Yanı sıra hidrellez, yağmur duası, dini bayramlar ve cenaze için yapılan törenleri de izledik. Bilecik ve yöresinde inanç alanına giren bu hareketleri, sözleri ve davranışları, Bilecikde bulunduğumuz uzun bir süre içinde katılarak tesbit ettik.

Bilecik ve yöresindeki halk inançlarını yedi grupta inceleyebiliriz (1):

1. Yapılması ve söylenmesi neticesi müsbet ve menfi olan hareketler.
2. Hayırlı sözler, dualar.
3. Kötü sözler beddualar.
4. Hidrellez törenleri.
5. Dini bayramlar ve kandil geceleri.
6. Yağmur duası.
7. Cenaze törenleri ve sonrası.

1) Çalışmamızda Bilecik ve yöresinde halk ağzında söylenen cümleleri özelliğini koruması için hiç değiştirmeden aktardık.

Yapılması ve söylenmesi neticesi müsbet ve menfi olan hareketleri de bir kaç grupta inceleyebiliriz. Haftanın belli günleri yapılması veya işe başlanması neticesi o hareket ve işi yapanlara iyi veya kötü neticeler doğuracak hareketler.

- Tırnağını sabah kesersen ömrün uzun olur.
- Tırnağını öğleyin kesersen malın çok olur.
- Salı günü salihler günü olduğu için yeni bir işe başlanmaz. İş sallanır diye.
- Çarşamba günü çamaşır yıkanırsa mutlaka kavga çıkar.
- Perşembe günü çamaşır yıkamak sevaptır.
- Perşembe günü evli kadınlar eşinin bir şeyini yıkarsa uğur getirir. O ailede kavga çıkmaz.
- Cuma günleri çamaşır yıkanmaz kederle kirlenir diye.
- Cuma günü öğleye kadar ev süpürülmez, su ile bir iş yapılmaz. Abdest almaya gelen melekler rahatsız olmasın diye.
- Cumartesi günü tırnak kesilmez.
- Cumartesi günü yorgan kaplanmaz. Azrail gelirse canını alamaz.
- Ayın ilk cumartesi günü çamaşır yıkanmaz.
- Gün batarken yemek yenmez. Yiyenin anası, babası ölür, diye.

Gece yapılması neticesi iyi ve kötü sayılan hareketler :

- Gece aynaya bakılmaz, insan deli olur, diye.
- Gece aynaya bakılmaz, yüzü çilli olur diye.
- Gece sakız çiğnenmez, ölülerin eti çiğnenir diye.
- Gece tırnak kesilmez. Kesilirse ömrün kısılır, fakir olursun diye.
- Gece çamaşır dürülmez. İnsan kendi kısmetini durer kaybeder.

- Gece tırnak kesilmez, tırnak gelin olur diye.
- Gece sıcak su ve kül dökülmez. Dökülürse insan çarpılır diye.
- Gece sokakta bir köpek uluyarak ağzını hangi eve doğru dikerse o evden cenaze çıkarmış.
- Çocuğu ölen anneler bayram geceleri ellerine hiç bir surette kına yakmazlar.
- Çarşamba akşamı yün eğrilmez, çarşamba kadınları gelir gürültü yapar, etrafı karıştırır diye.
- Perşembe günü akşamı çocuğu ölen kadınlar ve genç kızlar iğne işi yapmazlar. Kadınların ölen çocuğunun ahirette annesine su taşıyacağı ibrik delinir. Genç kızların çeyizi yanar diye.
- Perşembe ve pazar günü akşamları hayır verilir.
- Bir yola giderken ve gitmeden önce yapılan hareketler :
- Ayağının altı kaşınırsa gezmeye gidilir.
- Bir kimse yakın yola giderse onun arkasından süpürge yapılmaz. Yapılırsa geri dönmez diye.
- Bir kimse yola çıkarsa çabuk dönebilmesi için arkasından yufka açılır.
- Gelin giderken arabanın arkasından, gelin annesinin evinden soğusun, kocasının evine ısınsın diye soğuk su dökülür.
- Kadın saçlarını örünce veya bağlayınca dışarda saç kalırsa yola gidilir.
- Giden bir arabanın önünden kadın geçerse uğursuzluk getirir.
- Diğer hareketler :
- Kapı eşiklerine ve üstüne uğur getirsin diye at nalı çakmak.

- Bazı rakamlardan uğur beklemek.
- Elden ele sabun, bıçak, makas gibi araçlar verilirse uğursuz ve günah olduğuna inanmak.
- Köpek ulumasını veya baykuş ötmesini uğursuz saymak.
- Mezara toprak atarken kükrek elden ele verilirse uğursuz ve günah olduğuna inanmak.
- İki bayram arasında nikahı caiz görmemek.
- Tabakta artan yemeği yersen eşinin yüzü çilli olur.
- Bekar kız ve erkek yoğurt tenceresinin dibini sıyrır yerlerse düğününde kar yağar.

BEDDUALAR :

İnsanlar birbirine kızdığı zaman bir takım kötü temennilerde bulunan sözler söylemektedir. Bu sözlere halk arasında beddua denilmektedir. Beddualar daha ziyade bir şahsa kızıldığı yapmasını istemediği hareketleri yaptığı zaman karşılıklı söylendiği gibi arkadan da söylenmektedir. Bazen anne ve babanın dahi çocuklarına kızdıkları zaman beddua ettikleri gözlenmiştir. Beddualar söylenirken kötü temenniler hep Allah'dan dilenir. Allah kelimesi bazen cümlenin başına bazan da sonuna getirilerek söylenir. Allah kelimesi olmadan söylenen beddualar da vardır.

- Allah belanı versin.
- Allah başından dert eksik etmesin.
- Allah yakın zamanda ölümünü gösterson.
- Allah iyi gün yüzü göstermesin.
- Allah müstehakını versin.
- Allah canını alsın.

- Allah sürüm sürüm süründürsün (2).
- Allah mezarında dahi kemiklerini sızlatsın.
- Allah sana eli maşalı bir karı verirde görürsün gününü.
- Teneşire gelesice.
- Yağlı kurşunlar önüne gelesice.
- İki gözü kör olasıca.
- Kahrolasının domuzu.
- Allah belasını veresicenin enceni beyini. (Bir çocuk için).
- Pezevenğin ence. (kızılan her şey için).
- İt gibi dolaşıp duruyorsun, bir işe yaradığın yok.
- Tez günde geberesinde bende bu çileden kurtulayım.
- Aç kalasında avuç açasın.
- Adam sende bırak şu meymenetsizi.
- Kolayını bulsam adını ağzıma almam aç gözlü.
- Bilmem neyin (araba, taş, su) altında kalıp geberirsin inşalla.
- Ağzını açtı, yumdu gözünü.
- Ahın yerde kalır inşalla.
- Bu dertten kurtuluncaya kadar akla karayı seçesin emi.
- Aklını başına topla ağzına.
- Alay edip durma, kırırım çalımını geberesice.
- Emdiğin ana sütünü burnundan getirirler inşalla.
- Bacakların dolanırdı (bir işi) beceremezsin.

2) Bu söz söylenirken beddua yapan şahıs erkek ise başındaki kasket veya külahını çıkarıp eline alıyor. Şapka veya külahı yere sürterek cümleyi tekrarlıyor.

- Ayaklarıma kapanırda yalvarırsın emi.
- Bir gün gelir de ayağından donunu satarsın inşalla.
- Ellerin ayağının turabı olursun inşallah.
- Kazdığın kuyuya sen düşersin inşalla.
- Senne uğraşırken canım burnuma geldi. Gebermeyecen mi daha.
- Geberesicenin domuzu sert damarın mı tuttu.
- El etek öpecek kadar sürtü olursun inşalla.
- Ettiğini bulasın emi.
- Gırtlığına kadar borca giresinde ele güne rezil olasın emi. Boynun altında kalasıcın.
- Teneşire gelesicen.
- Kocandan boş düşesine.
- Geberesice.
- Gözü kör olasıca.
- Gidişin olsun dönüşün olmasın.
- Elin kırılısın.
- Tabutun burula burula gitsin.
- Davulsuz düğünün olsun.
- Boyu devrilesice.
- Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenlerin oradayken yapmış oldukları beddualar.
- Soyu sopusu belirsiz piçler. B. yemeyemi geldiniz başımıza.
- Elleriniz ayaklarınız çarpılsın inşallah.
- Aldığınız malların hayrını görmüyeseniz.
- Bir elinizden girsin, diğerinden çıksın.

- Anası O. bacısı O. evleri kerhaneciler dolusu.
- Domuzun domuzları. Allah üzerinizden dert zeval eksik etmesin.
- O piç çocuklarınızın hayrını görmeyin emi.
- Gözü dönesice deyuşlar, bizim mallarımızla zengin oldunuz.
- Benim evimi yıkan benden beter olsun.
- Haklı olanın ahı kimsede kalmaz.
- Gözün kör olsun.
- Sanada edenler bulunsun inşallah.
- Benden beşbeter ol emi.
- Kazandığının betini bereketini görme.
- Kör şeytan ayağına dolaştırısın.
- Belanı kör şeytanından bul.
- Gitiğin yolu görde, geldiğin yolu görme.

İnsanlar sevdikleri kimselere iyi temennilerde bulunmak için bir takım sözler söylerler. Bu sözleri söylerken çoğu zaman Allahın adını da anarlar. Bütün iyiliklerin Allah tarafından yapılmasını isterler. Bazan Allah kelimesini kullanmadan söylenen güzel sözlerde vardır. İşte biz bu güzel sözlere, iyi temennilere dua ediyoruz. Dualar arzu, istek, sağlık temennisi vs. gibi şeyler için söylenir.

- Allah zihnini açık etsin.
- Kaza ve beladan korusun Allah.
- Günahlarını affetsin Allah.
- Allah ne muradın varsa versin.
- İhtiyarlayınca sizi de müekkel melekler kollarınızdan tutsun.

- Kötü vakitte aklını başına getirir Allah.
- Ancada beraber, kaçada beraber olun yavrum
- Avuç açmaktan, ellere düşmekten korusun Allah.
- Ayağın uğurlu geldin. Sağolasın yavrum.
- Baba adamdır. Allah iyiliği eksik etmesin.
- Oğlum zemzemle yıkanmış gibidir. Allah başımızdan eksik etmesin.
- Maşallah baksana çiçeği burnunda Allah ömür versin.
- Allah sular kadar ömür versin.
- Allah razı olsun.
- Allah şifalar versin.
- Allah cümlemizi korusun.
- Allah iyi günlerde kullanmanı nasip etsin.
- Allah kazadan beladan saklasın, cümlesine ve sana da zihin açıklığı versin.
- İyilik yapmaya gayret et. Sana kötü davranırlarsa davranışınlar.
- O seni taşla taşlasın. Sen onu ekmekle taşla.
- İyilik yapanın emeği daima zay olmaz.
- Daima duadan ve iyilik yapmaktan ayrılmamaya gayret et.
- Ne hayırlı insansın. Seni doğuran ananın eli ayağı dert görmesin.
- Ellerin dert görmesin.
- En kötü günün böyle olsun.
- Allah nice günlere nasip eylesin.
- İyilik yapan iyilik bulur.

— Sana yapılmasını istemediğin şeyleri sende başkasına yapma.

— Allah seni ve senin gibileri eksik etmesin.

— Allah kimseye muhtaç etmesin.

— Allah şifalar versin.

— Kaza ve beladan korusun Allah.

— Avuç açmaktan, dillere düşmekten korusun Allah.

HIDRELLEZ :

Her yıl mayıs ayının ilk haftası genellikle 6 mayıs günü kutlanır. 6 mayıs hafta arası bir gün olursa cumartesi veya pazar günü kutlanır. Halk inancına göre, Hızır ile İlyas Peygamberin adından geldiğine inanılır. İnanışa göre Hızır darda kalanlara yardım eder. Dilenci kılığında görünür sadaka ister, böylece insanları dener. İlyas peygamber halk arasında Hızır'ın ikiz kardeşi gibi görünür. Her ikisinde ab-ı hayat suyu içmişlerdir. Hızır karaların, İlyas denizlerin koruyucusu sayılır. Hidrellez'in iki peygamberin isimlerinin birleşmesinden meydana geldiğine inanılır.

Halk inancına göre Hızır'ın elleri kemiksiz beyaz ve yumuşaktır. Darda kalanlara yardım eder. Darda kalan insanlar «yetiş ya Hızır aleyhisselam» derler. Allah Hızır ile İlyas'ı yer-yüzünden almış ve bir müddet sonra ikisinide aynı anda yer-yüzüne indirir. Bunu gören insanlar ve tabiat çok sevinir. İnsanlar sevinçlerinden eğlenir, tabiat yeşerir.

Hidrellez'e iki gece kala ateş yakılır. Üzerinden atlanır. Buna küfür gecesi denir. Küçük bir bakır kap süslenir. Herkesten toplanan bakır yüzük vs. gibi süslenen bakır kabın içine konur. Kabın içine yüzük vs. atan kimse atarken niyetini tutar. Bakır kabın ağzı yeminle bağlanır. Ayrıca niyet tutan kimse akşam erkenden bir adet yeşil soğan veya sümbül keşip bir kordeleye bağlar. Soğan veya sümbülde az da olsa büyüme olursa niyet tutanların niyetleri kabul olacak sayılır.

Sabah erken genç kızlar bayıra çıkararak türkü söylerler. Ev veya para isteyenler gül dibine kartondan ev veya para yapar. Gülün dibine gömer. Hasta olanlar yeşil çimen üzerinde yatıp yuvarlanır.

Hidrellez sabahı erken kalkan temizlik yapar. Erken kalkmanın kapısına ısırğan otu takılır. Ağrıları, sızıları kalmasın diye salıncakta sallanılır.

Öğleye doğru kıra gidilir. Ağız bağlı olan bakır kabı günahsız bir insan veya çocuk elini daldırarak parmağına takılanı çeker, en çok mani bilen biri mani okur ve genç kızlar etrafına toplanır. Manide geçen sözler çıkan yüzük kimin ise o kişinin üstüne söylenmiş sayılır. Yemek yenir eğlence devam eder.

Bu törenlerin yapılması bazı yörelerde daha muntazam bir şekilde olur. Hidrellez'den önce mahallede bir toplantı olur. Bir temsilci ve yardımcıları seçilir. Herkesten para toplanır. Toplanan para ile temsilci ve yardımcıları kumaş alırlar. Alınan kumaşı mahalleye dağıtırlar. Alınan bu kumaştan mahalle halkı etek veya elbise diker. Hidrellez günü herkes diktiği yeni kıyafetini giyer. Toplanan paranın geri kalan kısmına piring, yağ, şeker alınır. Hidrellez akşamı ateşler yakılır. Üzerinden atlanır. Atlama bitince ateşin etrafına oturulur türkü ve mani söylenir. Bu eğlence geç saatlerde biter. Sabah erken saat 5 - 5.30 arası dere kenarına gidilir. Orada niyetler tutulur. Ev isteyenler taşlardan ev yaparlar. Bazıları isteklerini bir kağıda yazar ve dereye atar. Alınan malzemelerle yemekler yapılır ve yenir. Yüzük, küpe, künye, iğne, düğme ve para vs. gibi eşyaları mani yazılı kağıtlara sararak bir kaptan toplarlar. Yemekten sonra yapılan eğlencelerde bu sarılı kağıtları açarak tek tek kağıtlarda yazılı manileri söylerler. Eğlence akşama kadar sürer. Hidrellez gecesi Bilecik ve yöresi tam bir şenlik havasına bürünür. Her sokakta ateşler yakılır üzerinden atlanır, türkü ve maniler söylenir. Gündüz köy kasaba ve şehirde hemen hemen herkes pikniğe gider. Bir kısım köylerde bu eğlence o kadar muhteşem olur ki şehirden köydeki törenleri izlemek için gidenler dahi bulunur.

Bilecik merkezde daha ziyade sabah erken genç kızlar yediler tepesi ve Kırklar tepesine giderek orada adaklar yaparlar. Daha sonra Şeyh Edebalı türbesine gidilir. Orada yemekler yenir. Hidrellez törenlerinde söylenen manilerden bir örnek :

Yemenimin yeşili
Sil gözünün yaşını
Bana müjdelersun
Şimdi buldun eşini.

Yemenim allı morlu
Elimden aldı zorlu
Ben yarimi bilirim
Az buçuk orta boylu.

Yemenimin altı turnalıdır
Kenarı boyalıdır
Dostlara haber verin
Sevdiğim buralıdır.

Istanbul Çarşısına
Gün doğar karşısına
İnsan gönül verir mi
Kapı bir komşusuna.

DİNİ BAYRAMLAR VE KANDİL GECELERİ :

Kandil akşamları lokma yapılır. Yakın komşu akraba ve fakirlere dağılılır. Kandiller kutlanır. Gece camilerde namaz kılınır, dualar yapılır. Bir kısım köylerde ise akşam ezanından sonra köy halkı evinden yemek getirir ve cami avlusunda yener. Sonra namaz kılınır ve dualar yapılır. Bilecik ve yöresinde kandil geceleri büyük özen gösterilir. O akşam içki içilmez.

Bilecik ve yöresinde bayramdan bir gün önce arefe günü Bilecik lokumları yapılır. Yakın komşu akraba ve fakirlere dağıtılır. Şehir kasaba ve köylerde hemen hemen herkes arefe günü Bilecik lokumu yapar. Bir nevi karşılıklı lokum verip al-

ma durumu ortaya çıkar. Baklavalar genellikle evde açılır. Komşular birbirlerine yardım ederler. Ayrıca kadayıf yapanlarda olur. Bayramın ilk günü sabah erken yine ramazan davulcusu davulunu çalar. Evin genç ve yaşlı erkekleri camiye namaza giderler. Bayram namazı kılındıktan sonra cami avlusunda bayramlaşma başlar. Daha sonra mezarlıklar ziyaret edilir. Orda Kur'an okutulur. Yakın akraba ve tanıdık mezarları ziyaret edilir. Mezarlıktan eve dönülünce sabah kahvaltısı yapılır. Yemekten sonra evde bayramlaşma başlar. Küçükler büyüklerin elini öper. Karı-koca arasındaki bayramlaşmada kadın kocasının elini öperek bayramlaşırlar. Çocuklar bayramlık elbiselerini giyerek dışarı çıkar. Yakın tanıdıklarının evine giderek ellerini öperler. Elleri öpülen kimseler çocuklara şeker, mendil ve para verirler. Daha sonra küçükler büyükleri ziyarete giderler. Bilecik ve yöresinde Ramazan Bayramında ziyaret için gidilen her evde gelen misafire muhakkak evde yapılmış baklava veya kadayıf ikram edilir. Bu ikramı reddetmek olmaz. Az da olsa muhakkak yemek gerekir. Bayram neşe içinde karşılıklı ziyaretlerle geçer. Dargın olan kimseler genellikle barışırlar.

Köylerdeki bayramlar biraz daha farklıdır. Bayramın birinci günü sabah erken namaza gidilir. Küçük çocuklarda caminin dışında beklerler. Bayram namazı bitince mantar tabancası atarak köye bayram namazının kılındı haberini verirler. Evlerden çorbalar ve yemekler getirilir. İhtiyarlar ve delikanlılar orada yerler. (Kızılcasaray - Bozöyük) Bu yemek meselesi her köyde olmaz. Namaz bitince topluca mezarlığa gidilir, ölümler ziyaret edilir. Kur'an ve dualar okunur. Köy hocası tekrar dua okuyunca bütün köylüler amin diyerek duaya katılır ve topluca evlerine dönerler. Bayramlaşma bazı köylerde namazdan sonra yaşlılar önde gençler arkada durarak sıradan bayramlaşırlar. Bazı köylerde köy odasında veya kahvehanedede toplanılarak bayramlaşma yapılır. Bayramda birbirine dargın kimse kalmaz. Sonradan konuşmasa dahi yine bayramda bayramlaşırlar. Daha sonra evlerde ve yakın akraba arasında karşılıklı gidip gelmelerle bayramlaşmalar devam eder. Bayram günleri genç erkekler ve kızlar gündüz ve gece eğlenceler yaparak eğlenirler.

Kurban bayramı yine aynı hazırlıklar yapılır. Yalnız kurban kesen kimseler kesmeyenlere verir. Kurban, bayram namazından sonra ve mezarlık ziyaretinden dönünce kesilir. Bayramlardaki mezarlık ziyareti bazı yerlerde ise arefe günü ikinci vakti yapılır. Ölü kurbanı kesenler bayramdan bir gün önce keserler. Kurban bayramında yemeğe kalan misafirlere kalınan ev kurban kesmişse muhakkak kavurma et ikram edilir. Bayramlaşma ceza ve tutuk evi, yetiştirme Yurdu ve diğer kuruluşlarda da yapılır.

YAĞMUR DUASI :

Bilhassa ilkbahar mevsiminde uzun süre yağmur yağmazsa köylü büyük bir güçlükle karşı karşıya kalır. Ektiği tahıl ve sebzeler gerekli olan su ihtiyaçlarını temin edemezler. Neticesi ürün çok düşük olur. Eline ektiği tohumun geçmediği yıllarda olmuştur. Bu yüzden yağmur yağması için duaya çıkılır. Yağmur duasına eskiden çok sık çıkılırdı. Bugün hemen hemen yapılmamaktadır. Eskiden köylerde yağmur duasına çıkılmadan önce, yapılacak yemeklerin malzemeleri köyden toplanır. Yağmur duasına çıkılacak gün köyde hiç bir kimse kalmaz. Hayvanlar dahil bütün köy halkı köyün dışında bir yerde toplanır. Hayvanları da gurup gurup ayırırlar. Hoca yağmur duasına başlamadan önce bütün köy halkı birbirleriyle helallaşır. Helallaşmadan sonra hoca dua okumaya başlayınca bütün köylüler kollarını öne doğru uzatarak parmaklarını yere dik olarak sarkıtırlar. Hocanın duasına amin denir. Daha sonra hazırlanan yemekler yenir. Yağmur bazan dua okunurken bazan yemekten önce veya sonra yağar.

CENAZE TÖRENLERİ VE SONRASI :

Beklenmedik ölümler dışında her hangi bir kimse hastalanır ve öleceği tahmin ediliyor ise o hastanın mümkünse evinde olması sağlanır. Hastanın baş ucunda Kur'an okunur. Kemaleyi şahadet getirtilmesine çalışılır. Ölüm alameti görülünce el ve ayakları düzgün bir şekle sokulur. Çenesi bağlanır.

Mümkünse gözleri kapatılır. Yatağının şekli değiştirilerek yüzü kibleye getirilir. Odada çocuk, cunup veya özür lü kadın bulundurulmaz. Ölü bekletilecek olursa şişmemesi için karnı üzerine bir parça demir konur. Artık ölünün yanında Kur'an okunmaz. Başka bir odada okunur. Köy, kasaba ve şehirde ölen kimse için sela verilir. Caminin birden fazla olduğu yerlerde hangi camide namazı kılınacak ise o camiden verilir. Sela'nın sonunda ölünün kimliği de açıklanır. Bu şekilde herkesin duyması sağlanmış olur. Şehir ve kasabalarda yakın komşu akraba ve dostlar hemen cenaze evine gelirler. Köylerde hemen hemen köyün tamamı katılır. Yakınları tarafından cenazenin yıkanıp kaldırılması için gerekli hazırlıklar yapılır. Yıkama için teneşire kaldırılınca ölünün çıktığı odada bir kap içine biraz un konur. Dua okunur. Unun üzerine üflenir. Köyde fakir olan bir kimseye verilir. Ölen bir kimsenin vasiyeti varsa yapılan bütün törenler ona göre düzenlenir. Ölüyü kaldırma hazırlıkları yapılırken ölen kimsenin yaş ve mali durumuna göre iskad yapılır. Iskad miktarı fitreye göre ayarlanır. Cenaze camiye götürülür. Namazı kılınca mezarlığa gidilir. Orada gerekli işler yapılır. Dualar okunur. Cenaze toprağa gömüldükten sonra yattığı oda da üç gece ışık yakılır. Yine yattığı oda da yedinci akşamına kadar Kur'an okunur. Yedinci gece mevlüt okutulur. Bazı yerlerde yedinci geceye kadar tabareke süresi okunur. Kırkinci gecesini hayır yapılır. 52. gecesini yine ölen kimsenin borcu var ise yakınları tarafından hemen ödenir. Yapılan dua ve verilen hayırın zamanı yoktur. Her zaman yapılır.

Beklenmedik ani ölümlerde ve bilhassa genç ölümlerinde üzüntü daha fazla olur. Cenaze törenlerine katılanların sayısı daha çoktur.

BİBLİYOGRAFYA

Bilecik Merkez ilçe köylerinden Bayırköy, Beyce, Abbaslı, Cumalı, Deresakarı, Dereşemsittin, İlyasça, Kayabeli, Kuyubaşı, Pelitözü, Selöz, Vezirhan, Çukurören, Aşağıköy, Başköy, Vezirhan,, İlyaslar (Yarhisar), Alpagut, Bahçecik, Elmabahçe, İkizce, Karaağaç, Kınık.

Bözüyük ilçesi: Aşağıarmutlu, Kandilli, Karaağaç, Kızılcasaray, Kovacıca, Yeniçepni, Yörükçepni, Cihangazi, Çokçapınar, Poyra.

Gölpazarı ilçesi: Kasımlar, Kurşunlu, Küçükyenice, Üyük, Belenören, Karaağaç.

Osmanlı ilçesi: Büyükyenice, Çerkeşli, Viftlik, Medetli, Uğulpaşa, Selimiye, Soğucakpınar, Oğulpaşa.

Pazaryeri ilçesi: Ahmetler, Arapdede, Kınık, Günyurdu (Baknaz), Bozcaarmut, Büyükelmalı, Karaköy, Küçükmalı.

Söğüt ilçesi: Dereboyu, Düzdağ, Gündüzbey, Hayriye, Küre, Savcıbey, Tuzaklı, Kasımlar, İnhisar, köy ve nahiyelerine muhtelif vesilelerle birden fazla gidilerek yerinde gözlemler yapılmıştır. Ayrıca merkez ilçe ve ilçe Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüklerinden gerektiğinde yararlanılmıştır.

Soyadı adı :

Köy - Şehir :

Gökay Bahri
Gür Ahmet
Demirok İrfan
Kaya İsmet
Tetik Mustafa
Demircan Yakup
Kıvrak Ayşe
Alpağut Mürsel
İnce Yusuf
Ayan Ramazan
Işık İsmail
Akkaya H. İbrahim
Kalaycı Yakup
Dindar Ali Osman
Günyüzlü Mehmet
Gökçe Bünyamin

Bilecik
Bilecik
Bilecik
Kızılcapınar - Bozüyük
Kınık - Bilecik
Kuyubaşı - Bilecik
Bayırköy - Bilecik
Demirköy - Pazaryeri
Çiftlik - Gölpazarı
Tozman - Söğüt
Bilecik - Bulgaristan göçmeni
Bozalan - Bozüyük
Balatlı - Gölpazarı
Bilecik
Bilecik
Bilecik